

УДК 332.1:711.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-104-3>

Лещух І. В.

Державна установа

«Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього
Національної академії наук України»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3860-0728>

МІСЬКА АГЛОМЕРАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: КОНЦЕПТ, КРИТЕРІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

У статті розкрито сутність, домінуючі ознаки та типологічні особливості міських агломерацій крізь призму просторово-інтеграційного виміру. Агломерація розглядається як складна, багаторівнева та динамічна форма просторової організації урбанізованого середовища, що виникає внаслідок взаємодії соціально-економічних, демографічних, інституційних, інфраструктурних і просторово-географічних чинників. Проаналізовано еволюцію наукових підходів до трактування агломерацій у вітчизняному та зарубіжному дискурсі. Особливу увагу приділено структурним та функціональним характеристикам агломерацій, їхній ролі в регіональному розвитку та викликам просторової інтеграції. Здійснено класифікацію агломерацій за критеріями морфології, функціональної ієрархії, масштабності та чисельності населення. Окреслено відмінності між моноцентричними та поліцентричними моделями агломераційного розвитку, виділено феномен мегаполісів і транскордонних агломерацій як новітніх форм глобалізованої урбанізації. Обґрунтовано, що міські агломерації є ключовими вузлами економічної динаміки, здатними акумулювати ресурси, забезпечувати ендегенний розвиток і формувати конкурентні переваги країн у глобальному просторі.

Ключові слова: агломерація, просторовий розвиток, урбанізація, міське розселення, моноцентричність, поліцентричність, інтеграція, мегаполіс, транскордонні агломерації.

Постановка проблеми. Міські агломерації як форма розселення набули особливої ролі в сучасному світі, будучи головними осередками економічної активності та суспільного життя. Протягом понад століття спостерігається стійке зростання кількості й масштабів агломерацій, що особливо прискорилося з середини ХХ ст., коли великі міста переросли свої адміністративні межі та почали освоювати приміські зони. На сучасному етапі міська агломерація виступає основним центром життя суспільства і провідною системою розселення, що концентрує значні ресурси та суттєво впливає на розвиток регіонів і країн. Вона є складною динамічною системою, яка самоорганізується та потребує належного розуміння закономірностей свого функціонування і розвитку. Актуальність дослідження агломерацій обумовлена їх зростаючим внеском у національну та глобальну економіку, а також викликами, пов'язаними з управлінням просторово інтегрованими міськими системами.

Дослідження міських агломерацій має міждисциплінарний характер і базується на широкому колі джерел, що охоплюють географічні, економічні, соціологічні та урбаністичні аспекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий доробок у розвитку теоретико-методологічного обґрунтування сутності міської агломерації як форми просторової організації суспільства внесли такі вітчизняні науковці, як О. Гладкий [1], О.-М. Дорошук [2], Т. Зінченко [3], К. Кравченко [4], М. Мельник [5], І. Лещух [6] та ін. Утім, в сучасному науковому дискурсі міські агломерації здебільшого розглядаються крізь призму урбаністичних або економічних процесів, тоді як їхній просторово-інтеграційний вимір і типологічна багатовимірність залишаються недостатньо дослідженими. Недостатньо опрацьованими є також питання критеріїв і методологічних підходів до класифікації агломерацій з урахуванням динаміки їх трансформації, поліцентричних форм розвитку та ролі у формуванні просторової цілісності регіонів.

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування сутності міської агломерації як форми просторової організації суспільства, визначення її ключових ознак, критеріїв і класифікаційних підходів.

Виклад основного матеріалу. Поняття агломерації (від лат. *agglomeratio* – приєднання) у широкому розумінні трактується як скупчення або концентрація об'єктів у просторі. У контексті міського розселення агломерація репрезентує форму просторової організації населених пунктів, за якої група географічно наближених поселень (зазвичай одне домінуюче місто та його менші супутники) функціонують як єдиний соціально-економічний і функціонально-територіальний комплекс.

Термін «агломерація» у контексті розселення був запропонований французьким географом М. Руже, який вважав, що агломерація виникає в момент, коли міські форми діяльності виходять за межі адміністративних кордонів і охоплюють прилеглі населені пункти. В європейській урбаністиці поширеним є також визначення П. Мерлена та Ф. Шое, згідно з яким агломерацією є система, що складається з міста та навколишніх приміських територій [7]. Концептуальні основи розуміння агломерацій також закладені у працях А. Вебера та Е. Бюрґеса, які акцентували на важливості просторової концентрації та функціональної взаємодії між містами.

В українській науковій традиції дослідження урбанізаційних процесів, зосередження населення та продуктивних сил у містах і їхніх передмістях розпочалися ще в першій третині ХХ століття. Одним із перших, хто досліджував ці явища, був В. Кубійович [8, с. 8]. Автор приділяв значну увагу дослідженням еволюції міського розселення, підкреслюючи значення просторової концентрації населення та економічної діяльності для розвитку міських агломерацій. Він наголошував на функціональній взаємозалежності між містами та їхніми передмістями.

О. Шаблій трактує міську агломерацію як сукупність просторово близьких, часом і просторово зрощених міських поселень, між якими налагоджуються тісні демографічні, економічні, соціальні та часто адміністративно-управлінські зв'язки [8, с. 361]. Це визначення поглиблює розуміння агломерації як складної територіально-функціональної системи, в якій взаємодія між суб'єктами має як горизонтальний

(між містами-супутниками), так і вертикальний (центр-периферія) характер.

У працях сучасних дослідників (наприклад, [7; 10] та ін.) посилюється акцент на інтеграційному вимірі агломераційного розвитку. Агломерація дедалі частіше розглядається як цілісна система населених пунктів, об'єднаних спільною економічною основою, транспортно-логістичною інфраструктурою, ринком праці та послуг. У цьому контексті агломерація виступає якісно новою формою просторової організації суспільства, зумовленою еволюцією урбанізаційних процесів, зміною функціонального навантаження міст та посиленням міжтериторіальних взаємозалежностей. О.-М. Ю. Дорошук [2, с. 56] трактує міську агломерацію як складне, динамічне територіальне утворення, що формується навколо міста-ядра та прилеглих населених пунктів. Їх, на думку автора, об'єднує не лише просторове розташування, а й активні демографічні, соціальні, економічні та культурні взаємозв'язки, які забезпечують цілісність функціонування цієї системи.

О. Дронова та Я. Лис розглядають агломерацію як результат комплексної взаємодії історичних, економічних, соціально-демографічних і природно-ресурсних чинників, наголошуючи на її подвійній природі – функціональній і просторовій. З їхньої точки зору, функціональний аспект агломерації полягає у щоденній маятниковій мобільності населення, що забезпечує взаємозв'язок між місцями проживання, роботи, надання послуг і відпочинку в межах одного тижневого ритму. Просторовий аспект проявляється в тому, що територія агломерації охоплює різні типи забудови – житлову (селищну), промислову, рекреаційну та сервісну, що відображає багатofункціональність і комплексний характер міського середовища [11].

Втім, у вітчизняній науковій (зокрема, географічній) літературі концепція міських агломерацій неодноразово піддавалася критиці. Так, О. Леснов і Ю. Пітюренко вважали, що агломерації не є вищою стадією розвитку систем розселення чи більш досконалою формою урбанізованих структур. На їхню думку, міські агломерації – це утворення зі злитими ареалами населених пунктів і їхніх функціональних зон, що виникли внаслідок несприятливих історичних умов, хаотичної забудови або недосконалого проектування без належного наукового обґрунтування. У цьому контексті агломераційні процеси розглядалися як форма урбаністичного виродження. Вчені стверджували, що агломерації є результатом неупорядкованого розвитку систем розселення, що супроводжується низкою негативних наслідків. Найбільш загрозливим дослідники вважали не стільки злиття міст як таких, скільки інтеграцію їхніх функціональних зон – промислових і житлових, виробничих і рекреаційних, що призводить до скорочення сільськогосподарських угідь, зниження їх цілісності та ускладнення обробітку. Крім того, особливої критики зазнав підхід, за яким міська агломерація ототожнюється з гармонійною системою розселення. На переконання О. Леснова і Ю. Пітюренка, справді оптимальна система населених пунктів передбачає збереження індивідуальності кожного елемента, його планувальної структури та функціональних зв'язків, що забезпечують належні умови для життєдіяльності та економічного розвитку. Натомість агломераційна форма організації розселення, на їхню думку, порушує цю гармонію та має переважно деструктивний характер [8, с. 16–17].

У зарубіжній науковій літературі агломерація також розглядається як просторово інтегроване міське утворення, що характеризується високим рівнем внутрішньої взаємозалежності та функціональної взаємодоповнюваності складових елементів. Зокрема, дослідники [12, с. 126] зазначають, що міська агломерація є високорозвиненою формою просторової інтеграції, яка формується внаслідок еволюції міжміських взаємозв'язків: від переважно конкурентного до моделі, що поєднує конкуренцію і співробітництво. У такій парадигмі агломерація постає як система взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих міських утворень, що функціонують на основі розподілу ролей, обміну ресурсами та спільного реагування на виклики розвитку. Це визначає агломерації як ключові платформи економічної динаміки в глобальному масштабі, здатні акумулювати людський, інфраструктурний та інноваційний потенціал, формувати конкурентні переваги регіонів і країн.

В. Portnov та Е. Erell [13] висловили думку, що міська агломерація – це система взаємопов'язаних міст, які розташовані на відстані, що дозволяє щоденну маятникову міграцію до одного або двох високоурбанізованих міст (ядер). У дослідженнях С. Fang та співавторів [14] також йдеться про те, що міська агломерація формується навколо одного-двох великих міст, які виконують функцію ядра. Водночас автори уточнюють, що агломерація стає агломерацією лише тоді, коли до її складу (крім ядра) входить щонайменше три інші великі міста, які становлять структурну основу. Міста, а також просторові зони між ними, мають бути тісно інтегровані завдяки розвиненій транспортній та телекомунікаційній інфраструктурі.

Цікавою є думка Х. Hu, Y. Zhou, С. Gu [15], які у своєму дослідженні просторової кластеризації та розширення щільно урбанізованих районів прибережного Китаю розмежовують поняття «міська агломерація» і «міський кластер». Автори стверджують, що міська агломерація більше зосереджена на об'єднанні та інтеграції саме міст, тоді як міський кластер підкреслює взаємодію та інтеграцію між міськими і сільськими територіями.

Отже, як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі міська агломерація розглядається як складне просторово-інституційне утворення, що формується на основі високого рівня функціональної взаємодії між містом-ядром і навколишніми населеними пунктами та внутрішньої інтегрованості. Її розвиток відображає перехід від фрагментованих міжміських зв'язків до координаційної моделі співіснування, яка поєднує конкуренцію і співпрацю, забезпечуючи передумови для концентрації ресурсів, генерації інновацій та зміцнення економічної стійкості регіонів. Незважаючи на різноманіття підходів до трактування агломерацій, ключовим змістовим компонентом залишається концепція територіальної єдності та взаємозалежності населених пунктів, що забезпечують їх спільне функціонування в межах єдиної просторової системи.

Міська агломерація вирізняється від окремого міста сукупністю специфічних ознак, серед яких домінують наступні ключові характеристики [2; 4; 5; 12; 16; 17]: (1) наявність ядра (або ядер) та суцільної міської забудови; (2) центр-периферійна структура; (3) висока концентрація населення та економічної діяльності; (4) комплексний вплив на територію та довкілля; (5) єдина інфраструктурна та господарська система; (6) інтенсивні внутрішні (у т.ч. трудові) потоки та соціальні взаємозв'язки;

(7) розвинена система транспортних коридорів, ефективна взаємодія між різними видами транспорту (автомобільним, залізничним, авіаційним, громадським); (8) динамічність.

Зазначені ознаки можуть виявлятися з різною мірою інтенсивності, що залежить насамперед від масштабності, просторової конфігурації та функціональної складності конкретної агломерації. Проте в сукупності вони репрезентують інтеграційну сутність агломерації, що проявляється у формуванні єдиного територіально-функціонального комплексу на основі групи взаємопов'язаних поселень. Такий комплекс відзначається не лише морфологічною єдністю забудови, а й глибоким функціональним переплетенням – через транспортну, економічну, соціальну та інфраструктурну взаємодію.

Зазначені домінуючі характеристики дозволяють ідентифікувати агломерації як особливий тип просторової організації. Водночас, як зазначає Т. Зінченко [3], межі міської агломерації не є сталими, а змінюються з часом, що зумовлено трансформацією ключового параметра – відстані щоденних поїздок від місця проживання до місця роботи. У процесі просторової самоорганізації ця відстань має тенденцію до зростання разом зі збільшенням швидкості транспортної доступності, тоді як витрати часу на переміщення зростають менш суттєво.

Далі доцільно перейти до класифікації агломерацій, що дозволяє систематизувати їх за різними ознаками. Це дозволить осмислити типологічну багатовимірність зазначених утворень.

У сучасній науковій літературі представлено різні підходи до типологізації агломерацій, які враховують морфологічну структуру, масштаб, ступінь функціональної інтеграції, характер просторової взаємодії тощо. Один із базових критеріїв – структура ядра агломерації, за яким розрізняють два фундаментальні типи: моноцентричні та поліцентричні агломерації.

Моноцентрична агломерація передбачає домінування одного міста-ядра, яке значно перевищує інші населені пункти за чисельністю населення, економічним потенціалом та функціональним спектром. Навколишні міста і селища виступають периферією, яка переважно орієнтується на ядро щодо працевлаштування, отримання послуг, комунікацій та адміністративного управління. Прикладом слугують агломерації Києва, Парижа, Варшави та ін., що сконцентровані навколо єдиного сильного міського центру [9, с. 361; 18; 19].

Поліцентрична агломерація або конурбація є складнішим типом територіальної організації, що виникає на основі кількох міст, порівнянних за масштабом (демографічним, економічним, просторовим тощо) та функціональним значенням. У такому типі агломерації функції розподілені між ядрами, а взаємодія між ними базується на принципах мережевої інтеграції. Жодне з міст не домінує повністю, а спільно забезпечують багатofункціональний розвиток системи. Прикладами можуть бути агломерація Рандстад у Нідерландах (міста Амстердам, Роттердам, Гаага, Утрехт), Рурська область у Німеччині (міста Дортмунд, Ессен, Дуйсбург) та ін. [9, с. 361; 20; 21, с. 8;]. У низці випадків поліцентричність є результатом органічного зростання та злиття суміжних міських ареалів, проте іноді вона формується свідомо в рамках регіонального планування як відповідь на необхідність збалансованого просторового розвитку.

Іншим важливим критерієм у системі типологізації агломерацій є чисельність населення.

В науковій літературі й практиці урбаністики виділяють декілька типів агломерацій залежно від кількості мешканців:

1) малі агломерації – чисельність населення до 500 тис. осіб. Це локальні просторові утворення, які, як правило, формуються навколо одного міста з чисельністю населення в межах 100-250 тис. осіб та включають обмежену кількість передмість. Такі утворення мають помірний рівень інтеграції, обмежений вплив на регіональний розвиток і відзначаються вузькою функціональною спеціалізацією. Типовими представниками є Вінницька, Ужгородська та ін. агломерації;

2) середні агломерації – чисельність населення від 500 тис. до 1 млн осіб. Характеризуються більшою площею, різноманітнішими економічними функціями та наявністю декількох функціонально пов'язаних населених пунктів. У деяких випадках можуть набувати поліцентричної структури. Типовими представниками є Единбурзька (приблизно 0,6 млн осіб), Венеційська (приблизно 0,8 млн осіб) агломерації [22];

3) великі агломерації – чисельність населення від 1 до 5 млн осіб. Це комплексні урбанізовані утворення з високим рівнем соціально-економічної інтеграції, розвинутою транспортною та інженерною інфраструктурою, великою кількістю функціонально взаємопов'язаних міст і селищ. Вони зазвичай виступають потужними національними полюсами зростання. Типовими представниками є Міланська (приблизно 4,2 млн осіб), Мюнхенська (приблизно 2,6 млн осіб), Ліонська (приблизно 2,3 млн осіб) агломерації [22]. Важливо, що такі українські агломерації, як Київська, Львівська, Одеська, Дніпровська також належить до категорії великих міських агломерацій, хоча чисельність їхнього населення перебуває переважно на нижній межі цієї класифікаційної групи. Разом з тим, вони вирізняються значним економічним, транспортним і соціальним потенціалом, що дозволяє розглядати їх як ключові урбанізовані вузли загальнодержавного значення;

4) мегаполіси. Це найбільша форма розселення, здебільшого надвеликі поліцентричні агломераційні системи, що утворюється внаслідок зростання, злиття та взаємної інтеграції кількох великих агломерацій. Мегаполіси не становлять собою суцільної забудови. Зазвичай охоплюють великі за площею території, об'єднані розвиненими транспортними мережами [23; 24]. Мають стратегічне значення у глобальній урбаністичній і економічній системі. Типовими представниками є: агломерація Токіо-Йокогама (приблизно 41,2 млн осіб), Сеульська (приблизно 25,2 млн осіб), Нью-Йоркська (приблизно 21,8 млн осіб), Стамбульська (приблизно 16 млн осіб) агломерації, агломерація Рідде-Жанейро (приблизно 13,6 млн осіб) та ін. [25].

Важливо наголосити, що конкретні межі чисельності населення в рамках наведених класифікаційних категорій є умовними та можуть варіюватися залежно від країни, статистичної методики чи інституційних підходів. У зв'язку з цим під час проведення аналітичних досліджень, що стосуються функціонування агломерацій, доцільно враховувати як міжнародні стандарти, так і національні особливості адміністративно-територіального устрою.

Разом з тим, у науковій та прикладній урбаністиці класифікація агломерацій за чисельністю населення часто ототожнюється з класифікацією за масштабом (розміром). Проте ці поняття не є тотожними. Класифікація за чисельністю

населення є формально-кількісною і базується на статистичних межах кількості жителів, що проживають в агломераційному утворенні. Цей підхід дозволяє виокремлювати малі, середні, великі агломерації та мегаполіси, та є зручним для міждержавних порівнянь. Утім, він не враховує просторової протяжності агломерацій чи інтенсивності функціональних зв'язків між компонентами агломерації.

Натомість класифікація агломерацій за масштабом є інтегральною, оскільки враховує не лише чисельність населення, а й такі характеристики, як територіальна протяжність, щільність забудови, складність просторової структури, ступінь поліцентричності, розвиненість транспортної мережі, рівень функціональної інтеграції між складовими елементами тощо. У цьому контексті агломерації можуть поділятися на:

1) регіональні. Це урбанізовані системи, що формуються здебільшого (але не завжди) навколо одного міста та охоплюють прилеглі приміські території, що інтегруються у спільний економічний простір. Для таких агломерацій характерні обмежена територіальна протяжність, помірна щільність забудови, проста моноцентрична структура та базовий рівень транспортної зв'язаності;

2) метрополії. Характеризуються значною територіальною протяжністю, підвищеною щільністю забудови, складнішою просторовою структурою (частіше поліцентричною), а також розвиненою транспортною інфраструктурою, що забезпечує високу мобільність населення та функціональну інтеграцію між елементами системи. Для таких утворень, як зазначають дослідники [5], типовими є високий рівень інноваційної активності, розвинуті освітньо-наукові функції та економічна взаємодія з зовнішніми ринками. Вони виступають вузлами, у яких переплітаються потоки мереж різного географічного масштабу, тобто є осередками підключення регіонів до глобальних зв'язків і процесів. Завдяки системі «метрополісних територій» стає можливим включення країн до масштабних проектів світової економіки [26, с. 225], тоді як прилегла територія не чинить визначального впливу на структуру та функції метрополій. Подібними є тези науковців [27, с. 35], які розглядають метрополії як форму просторової організації суспільства з виразно вираженими столичними функціями, навколо яких формується і структурно підпорядковується периферійна частина регіону. Метрополія виступає інноваційним осередком, що концентрує управлінські, економічні та культурні ресурси;

3) мега-агломерації (мегаполіси). Це надвеликі утворення, які виникають унаслідок злиття кількох агломерацій або агломерацій і метрополій у єдину урбанізовану смугу, або надмасштабного розростання одного міста. Вони вирізняються високою щільністю населення, поліцентричною (як правило) структурою, складною функціональною ієрархією, розвиненими транспортними коридорами та глобальними зв'язками.

Особливим типом мегаполісів є транскордонні агломерації, що охоплюють території двох або більше держав, формуючи єдиний функціональний міський простір попри державні кордони. Вони виникають унаслідок економічної інтеграції, культурних зв'язків та спільних інтересів прикордонних регіонів. Прикладами таких агломерацій є тринаціональна агломерація Базеля, регіон Ересунн, Сан-Дієго–Тіхуана. Особливістю транскордонних агломерацій загалом є необхідність міжнародної координації в плануванні та управлінні розвитком. Це включає узгодження транспортної інфраструктури, екологічних стандартів, економічної політики та соціальних програм між різними державами. Важливим аспектом є й створення спільних інституцій та правових рамок для ефективного функціонування таких агломерацій.

Отже, класифікація за чисельністю населення є підкатегорією ширшого поняття масштабу агломерації. При типологізації агломерацій доцільно використовувати обидві критерії – чисельність населення як основу для порівняння, а масштаб – як характеристику функціонального потенціалу та рівня територіального впливу агломерації.

Висновки з проведеного дослідження. З методологічної точки зору, агломерація постає як результат взаємодії низки чинників: історичних, соціокультурних, економічних, політико-інституційних, природно-ресурсних і технологічних, що у своїй сукупності формують простір із підвищеною концентрацією продуктивних сил, соціального капіталу, знань та інноваційного потенціалу. Вона репрезентує територіально-функціональну систему, де поєднання локальної специфіки та інтеграційних імперативів створює передумови для ендегенного розвитку, адаптивності до змін зовнішнього середовища та формування конкурентних переваг у міжрегіональному та глобальному вимірах. У такій парадигмі агломерація є не лише об'єктом спостереження, а й активним суб'єктом просторового розвитку, що виступає ключовою платформою реалізації сучасних урбаністичних стратегій, політик просторової згуртованості, інституційної модернізації та соціально-економічної резильєнтності.

Список використаних джерел:

1. Гладкий О. Міські системи розселення: становлення та структура. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Вип. 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_geograf_2014_1_6
2. Дорошук О.-М. Ю. Поняття «міська агломерація»: розвиток уявлень і сучасне розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 6. С. 52–58.
3. Зінченко Т. Є. Концептуальні основи формування міських агломерацій. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_22
4. Кравченко К. О. Перспективи суспільно-географічного дослідження міських агломерацій: розуміння стійкості в контексті несприятливих зовнішніх впливів. *Економічна та соціальна географія*. 2024. Вип. 92. С. 77–92.
5. Метрополійні функції великих міст України: потенціал розвитку та перспективи реалізації: монографія / наук. ред. М. І. Мельник; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2016. 552 с.
6. Мельник М., Лещук І. Роль агломерацій в забезпеченні інтегрованого просторового розвитку. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 4 (06). С. 27–35.
7. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів: проект USAID: локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність. Київ, 2012. 183 с.
8. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 438 с.
9. Шаблій О. Суспільна географія: у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження: вибрані праці. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 814 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shablui_Oleh/Suspilna_geohrafiia_Knyha_1_Problemy_teorii_istorii_ta_metodyky_doslidzhennia.pdf?PHPSESSID=mpikvpjo3oulgnfmjijtj2ptoi0

10. Словник термінів та понять з економічної і соціальної географії України / упор. Л. М. Немець, Ю. Ю. Заволока. Харків, 2011. 58 с.
11. Дронова О. Л., Лис Я. С. Управління міськими агломераціями: європейський досвід для реформ в Україні. *Український географічний журнал*. 2016. № 1. С. 47–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2016_1_10
12. Fang, C., & Yu, D. Urban agglomeration: An evolving concept of an emerging phenomenon. *Landscape and Urban Planning*. 2017. Vol. 162. P. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.02.014>
13. Portnov, B. & Erell, E. Book review: Urban Clustering: The Benefits and Drawbacks of Location. *Geojournal*. 2002. Vol. 57. P. 343–344. DOI: <https://doi.org/10.1023/B:GEJO.0000007222.63268.4a>.
14. Fang, C. & Song, J. & Zhang, Q. & Li, M.. The formation, development and spatial heterogeneity patterns for the structures system of urban agglomerations in China. *Acta Geographica Sinica*. 2005. Vol. 60. P. 827–840.
15. Hu, X., Zhou, Y., & Gu, C. Study on the spatial concentration and diffusion of China's coastal concentrated urban areas. Beijing: Science Press. 2000.
16. Meijers E., Hoekstra J. Polycentric Urban Regions: Towards a Research Agenda. *European Planning Studies*. 2010. Vol. 18. № 2. P. 235–242.
17. Fan C., Yu D. Urban Agglomerations and Economic Development: A Comparative Study of China and Global Experience. *Urban Studies*. 2022. Vol. 59 (3). P. 533–552.
18. Duranton G., Puga D. Urban Land Use. *Handbook of Regional and Urban Economics*. 2014. Vol. 5. P. 467–560. URL: <https://diegopuga.org/papers/landuse.pdf>
19. Енциклопедія Сучасної України / за ред. І. М. Дзюби, А. І. Жуковського, М. Г. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-42547>
20. Голвазін О. М. Поліцентричність територіального розвитку: економічний аспект. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_2_40
21. Поручинський В. І. Слащук А. М. Урбаністична географія: словник основних термінів і понять. Луцьк, 2022. 67 с.
22. Largest Cities by Population 2025. URL: <https://worldpopulationreview.com/cities>
23. Beckel, L. Megacities: the European Space Agency's contribution to a better understanding of a global challenge. European Space Agency. Paris: European Space Agency, 2002. 264 p.
24. Ortega, A., Aciego, J. M. A. E., & Hermida, M. C. H. Mega-regions in the Philippines: Accounting for special economic zones and global-local dynamics. *Cities*. 2015. Vol. 48. P. 130–139. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.07.002>
25. Major Agglomerations of the World. All urban agglomerations of the world with a population of 1 million inhabitants or more. URL: <https://www.citypopulation.de/en/world/agglomerations/>
26. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід : монографія. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2006. 380 с.
27. Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. Тернопіль, 2013. Випуск 27. 166 с.

References

1. Hladkyy O. (2014). Mis'ki systemy rozselennya: stanovlennya ta struktura [Urban settlement systems: formation and structure]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no. 1, pp. 16–22. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_geograf_2014_1_6 (in Ukrainian)
2. Doroshchuk O.-M. Yu. (2017). Ponyattya «mis'ka ahlomeratsiya»: rozvytok uyavlen' i suchasne rozuminnyia [he concept of “urban agglomeration”: development of ideas and modern understanding]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. no. 6, pp. 52–58. (in Ukrainian).
3. Zinchenko T. Ye. (2012). Kontseptual'ni osnovy formuvannya mis'kykh ahlomeratsiy [Conceptual foundations of the formation of urban agglomerations]. *Efektivna ekonomika*, no. 6. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_6_22 (in Ukrainian).
4. Kravchenko K. O. (2024). Perspektyvy suspil'no-heohrafichnogo doslidzhennya mis'kykh ahlomeratsiy: rozuminnyia stiystkosti v konteksti nespryiatyvykh zovnishnikh vplyviv [Prospects for socio-geographical research of urban agglomerations: understanding sustainability in the context of adverse external influences]. *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiya*, no. 92, pp. 77–92. (in Ukrainian)
5. Melnyk M. I. (2016). Metropolyni funktsiyi velykykh mist Ukrainy: potentsial rozvytku ta perspektyvy realizatsiyi [Metropolitan functions of large cities of Ukraine: development potential and prospects for implementation]. Lviv, Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine, 552 p. (in Ukrainian).
6. Melnyk M., Leshchukh I. (2024). Rol' ahlomeratsiy v zabezpechenni intehrovanooho prostorovoho rozvytku [The role of agglomerations in ensuring integrated spatial development]. *Inklyuzyivna ekonomika*, no. 4(06), pp. 27–35. (in Ukrainian)
7. Terytorialnyy rozvytok v Ukraini: rozvytok ahlomeratsiy ta subrehioniv (2012) [Territorial development in Ukraine: development of agglomerations and subregions]. Proekt USAID, 183 p. (in Ukrainian)
8. Mezentsev K., Oliynyk Ya., Mezentseva N. (2017). Urbanistychna Ukrayina: v epitsentri prostorovykh zmin [Urbanistic Ukraine: at the epicenter of spatial changes]. Kyiv: Vydavnytstvo “Feniks”, 438 p. (in Ukrainian).
9. Shabliy O. (2015). Suspilna heohrafiya [Social Geography]. Problemy teorii, istoriyi ta metodyky doslidzhennya : vybrani pratsi. Lviv : LNU imeni Ivana Franka., 814 p. Available at: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shabliy_Oleh/Suspilna_heohrafiia_Knyha_1_Problemy_teorii_istoriyi_ta_metodyky_doslidzhennia.pdf?PHPSESSID=mpikvpjo3oulgnfmjtt2ptoi0 (in Ukrainian)
10. Nyemets L. M., Zavoloka Yu. (2011). Slovyk terminiv ta ponyat' z ekonomichnoyi i sotsial'noyi heohrafiyi Ukrainy [Dictionary of terms and concepts in economic and social geography of Ukraine]. Kharkiv, 58 p. (in Ukrainian)
11. Dronova O. L., Lys Ya. S. (2016). Upravlinnya mis'kymy ahlomeratsiyamy: yevropeys'ky dosvid dlya reform v Ukraini [Urban agglomeration management: European experience for reforms in Ukraine]. *Ukrayins'ky heohrafichnyy zhurnal*, no. 1, pp. 47–52. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2016_1_10 (in Ukrainian).
12. Fang, C., & Yu, D. (2017). Urban agglomeration: An evolving concept of an emerging phenomenon. *Landscape and Urban Planning*, no. 162, pp. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.02.014>
13. Portnov, B. & Erell, E. (2002). Book review: Urban Clustering: The Benefits and Drawbacks of Location. *Geojournal*. no. 57. pp. 343–344. DOI: <https://doi.org/10.1023/B:GEJO.0000007222.63268.4a>
14. Fang, C. & Song, J. & Zhang, Q. & Li, M. (2005). The formation, development and spatial heterogeneity patterns for the structures system of urban agglomerations in China. *Acta Geographica Sinica*, vol. 60, pp. 827–840.
15. Hu, X., Zhou, Y., & Gu, C. (2000). Study on the spatial concentration and diffusion of China's coastal concentrated urban areas. Beijing: Science Press.
16. Meijers E., Hoekstra J. (2010). Polycentric Urban Regions: Towards a Research Agenda. *European Planning Studies*, vol. 18, no. 2. pp. 235–242.
17. Fan C., Yu D. (2022). Urban Agglomerations and Economic Development: A Comparative Study of China and Global Experience. *Urban Studies*. vol. 59 (3). pp. 533–552.
18. Duranton G., Puga D. (2014). Urban Land Use. *Handbook of Regional and Urban Economics*. vol. 5. pp. 467–560. Available at: <https://diegopuga.org/papers/landuse.pdf>

19. Dzyuba I. M., Zhukovs'kyi A. I., Zheleznyak M. H. (2001). Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrainy [Encyclopaedia of Modern Ukraine]. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrainy. Available at: <https://esu.com.ua/article-42547> (in Ukrainian)
20. Holvazin O. M. (2015). Politsentrychnist' terytorial'noho rozvytku: ekonomichnyy aspekt [Polycentricity of territorial development: economic aspect]. *Efektivna ekonomika*, no. 2. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_2_40 (in Ukrainian)
21. Poruchyns'kyi V. I. Slashchuk A. M. (2022) Urbanistychna heohrafiya: slovnyk osnovnykh terminiv i ponyat' [Urban geography: a dictionary of basic terms and concepts]. Luts'k. 67 p. (in Ukrainian)
22. Largest Cities by Population 2025. Available at: <https://worldpopulationreview.com/cities>
23. Beckel, L. (2002). Megacities: the European Space Agency's contribution to a better understanding of a global challenge. European Space Agency. Paris: European Space Agency, 264 p.
24. Ortega, A., Aciego, J. M. A. E., & Hermida, M. C. H. (2015). Mega-regions in the Philippines: Accounting for special economic zones and global-local dynamics. *Cities*, vol. 48, pp. 130–139. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.07.002>
25. Major Agglomerations of the World. All urban agglomerations of the world with a population of 1 million inhabitants or more. Available at: <https://www.citypopulation.de/en/world/agglomerations/>
26. Pavlikha N. V. (2006). Upravlinnya stalym rozvytok prostorovykh system: teoriya, metodolohiya, dosvid [Management of sustainable development of spatial systems: theory, methodology, experience]. Luts'k: Volyns'ka oblasna drukarnya, 380 p. (in Ukrainian)
27. Istoriya ukrayins'koyi heohrafiyi [History of Ukrainian Geography]. (2013) *Vseukrayins'kyi naukovo-teoretychnyy chasopys*, no. 27, 166 p. Available at: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/istor_geograf/IUG_27.pdf (in Ukrainian)

Leshchukh Iryna

State Institution “M.I. Dolishniy Institute of Regional Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine”

URBAN AGGLOMERATION IN THE SYSTEM OF SPATIAL ORGANIZATION OF SOCIETY: CONCEPT, CRITERIA AND CLASSIFICATION

Summary

The article presents a comprehensive analysis of the essence, dominant features, and typological characteristics of urban agglomerations as a complex spatial-functional phenomenon. The study is based on a spatial-integration approach, which offers a renewed perspective on agglomerations as multidimensional forms of urbanized spatial organization. An agglomeration is conceptualized as a dynamic, multi-level system formed through the interaction of various factors – socio-economic, demographic, institutional, infrastructural, and spatial-geographical – which integrate settlements around one or several urban centers into a cohesive territorial-functional structure. The scientific approaches to understanding agglomerations in both domestic and foreign academic discourse are summarized and systematized, and key stages in the evolution of agglomeration studies are identified. The main structural and functional characteristics of agglomerations are outlined, including hierarchical organization, networked interactions, commuter migration, types of land use, and levels of internal integration. Particular attention is paid to the integrative logic of development and the role of agglomerations in the formation of spatial cohesion and regional resilience. The study presents an analytical typology of agglomerations based on a set of classification criteria, such as morphology, scale, functional complexity, population size, and degree of infrastructural connectivity. A comparative analysis of monocentric and polycentric development models is provided, alongside the identification of megacities and cross-border agglomerations as advanced forms of globalized urbanization. The research highlights the strategic importance of agglomerations as key territorial platforms of economic activity, innovation generation, and interregional cooperation. It is argued that urban agglomerations act as structural nuclei of economic dynamics, capable of concentrating human, infrastructural, and intellectual resources, stimulating endogenous development processes, and enhancing the competitiveness and adaptability of regions in a rapidly changing global space.

Keywords: agglomeration, spatial development, urbanization, urban settlement, monocentricity, polycentricity, integration, megapolis, cross-border agglomerations.